

βον Νὰ ἐπισκεφθῶ μετὰ τοῦ πατρός μου τοῦς ζωγράφους μου.

Ἐίχεν ἀρχίσει δηλαδή νὰ ἐνοῆ πλέον, ἥτι, ὅταν ἦναι τις δεκαεξάετις καὶ κάτοχος ἰσαριθμῶν ἑκατομμυρίων, δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ μὲν ἀργὸς καὶ πρὸ πάντων νὰ ἀποθνήσκῃ. Ἡσθάνετο ἤδη ὅτι ἦτο ὠφέλιμος τῇ κοινωνίᾳ, ἤρχισε νὰ ἀποκτᾷ πόθον πρὸς τὸ ἀγαθοεργεῖν, τέλος ἐσώθη ἐκ τῆς ἀσθενείας, κατέστη ἐκ νέου παιδρὰ, ἀνέζησε. Τὴν ἐπαύριον, ὅτε ἔφθασα κατὰ τὰ συμπεφωνημένα ὅπως τὴν παραλάβω, ἡ Ἐδιθ πρὸ πολλοῦ μὲ περιέμενε μετ' ἀνυπομονησίας, καὶ εἰς τὸ τέλος τῆς ἐβδομάδος εἶχεν ἤδη καταπαχθῆ μέλος χαριστάτου τάγματός, τοῦ ὁποίου τὴν στρατολογίαν ἐνήργησα ἐγὼ ὁ ταπεινὸς δουλὸς σας. Μετὰ ἓνα μῆνα εἶχεν ἀναλάβει ἐπὶ τοσοῦτον τὰς δυνάμεις της, ἦτο τόσον ὑγιὴς καὶ παιδρὰ, ὥστε ὁ Βᾶν Ὁβεν, ἐνθουσιῶν ὑπὸ χαρᾶς, ἀνέκραξεν:

— Ἴδου ἡ κατ'ἀλληλος στιγμή νὰ προσκαλέσω τὸν Στόρφιον τῆς Φραγκφόρτης. . .

Καὶ ὅμως πάραυτα ἡ Ἐδιθ ὠχρίασεν.

— Ὅχι, ἀνέκραξα τότε ζωηρῶς, ἄς ἀφήσωμεν τὸν Στόρφιον. . . πέραν τοῦ Ῥήνου ἐκεῖ ὁ ποῦ εὑρίσκεται.

— Μὰ ἰατρῆ, ἐννοεῖτε λοιπὸν νὰ ἀπαγορεύσῃτε εἰς τὴν θυγατέρα μου. . .

— Τὸν γάμον; ὄχι, ἀλλὰ τὸν σύζυγον. . . αὐτὴν τοῦλάχιστον. . . ἀργότερα βλέπομεν. . . τοῦτο ἀποβλέπει ἐμέ.

— Πῶς ἀποβλέπει ὑμᾶς;

— Διατί ὄχι; δὲν εἶναι ἐν μέρει καὶ ἐδική μου θυγάτηρ ἡ Ἐδιθ;

— Ναί, ναί.

Τῷ ὄντι μετὰ τινα ἔτη, ἐπλησίασα ἡμέραν τι νὰ τὸν Βᾶν Ὁβεν καὶ τῷ εἶπον:

— Εἶναι καιρὸς νὰ ὑπανδρεύσωμεν τὴν φιλιτάτην μας Ἐδιθ.

— Μπᾶ. . . καὶ μὲ ποῖον;

— Μὲ τὸν Λουκιανὸν Γ. . .

— Πῶς; . . μὲ τὸν ζωγράφον ἐκεῖνον, τοῦ ὁποίου τὴν πρώτην εἰκόνα ἠγόρασα τῇ προτροπῇ τῆς θυγατρὸς μου;

— Εἶπατε κάλλιον μὲ τὸν εὐγενῆ νέον ὅστις ἀπέμεινεν ἐκουσίως πτωχὸς, ὅπως πληρώσῃ τὰ χρεῖα τοῦ πατρός του, καὶ ὅστις διὰ τῆς ἰκανότητός του ἀνέκτησε νέαν περιουσίαν.

— Περιουσίαν ζωγράφου!

— Προσθέτω ὅμως καὶ ἐγὼ ἐκ μέρους μου ἐν ἑκατομμύριον.

— Ἐν ἑκατομμύριον! καὶ ποῦ διάβολο θὰ τὸ εὐρήτε.

— Εἰς τὸ ταμεῖόν σας.

— Ὡ!

— Δὲν μοὶ ὀφείλετε τὰς ἰατρικὰς μου ἐπισκέψεις; Δὲν μοὶ ἐπανελάβετε ἑκατοντάκις, δόσκις ἀπεποιήθη νὰ δεχθῶ τι παρ' ὑμῶν: Πο-

λὸ καλὰ, ἔστω, ἀργότερα ζητήσατε παρ' ἐμοῦ ὅ,τι θέλετε; Ἡ σωτηρία τῆς θυγατρὸς σας εἶναι ὑπερτέρα πάσης χρηματικῆς θυσίας νομίζω.

— Ἀναμφιβόλως, ἀλλὰ. . .

— Μήπως εὑρίσκετε ὅτι ἐν ἑκατομμύριον δὲν εἶναι ἀρκετὸν; ἄς προσθέσωμεν τότε καὶ ἐν ἄλλοι. Τὸ δίδω καὶ τοῦτο ἐπίσης ὡς προῖκα εἰς τὸν σύζυγον τῆς Ἐδιθ.

Δὲν εἶχεν ἀκόμη συναίνεσι ὁ Βᾶν Ὁβεν, ὅτε ἡ Ἐδιθ, ἥτις ἀναμφιβόλως εἶχεν ἀκούσει τὰ πάντα, εἰσῆλθε καὶ ἐβρίφη αἴφνης εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτοῦ. . . Ἴδου λοιπὸν πῶς ἀνέστησα ὡς ἐκ θαύματος τὴν Κυρίαν Γ. καὶ πῶς φρονῶ ὅτι δύνανται νὰ λαθῶσιν αἱ πλούσιαι κυρίαι, αἱ νεανίδες καὶ πρὸ πάντων αἱ νέαι χῆραι, ὅσαι κατέχονται ὑπὸ τῆς νόσου ταύτης τῆς καλουμένης παρισινής morbidezza, τουτέστι: Διὰ τῆς ἐργασίας, διὰ τῆς φιλελεημοσύνης, διὰ τῆς ἀγάπης. Ἴδου ἡ ὄλη μαγικὴ τέχνη τοῦ ἱατροῦ Μίλλερ.

Ἐσήμερις μεσονύκτιον, ἡ δὲ μικρὰ ὀμήγυρις ἠτομάζετο ν' ἀποσυρθῆ, ὅτε ἡ μαρκησία ἔδραμε πρὸς τὸν γέροντα ἱατρὸν, τὸν ἠσπάσθη ἐγκαρδίως κατὰ τὰς δύο αὐτοῦ παρειὰς καὶ τῷ εἶπεν εἰς ἐπήκοον πάντων:

— Σᾶς εὐχαρισῶ, ἰατρῆ, διὰ τὴν ἱατρικὴν σας συμβουλήν· ἔλθετε αὖριον τὸ πρῶτ' νὰ μὲ παραλάβητε διὰ τὴν πρώτην ἐπίσκεψιν «τῶν πτωχῶν μας».

K * E. A.

ΠΕΡΙ ΒΙΒΛΙΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΙΑΔΟΣΕΩΣ ΑΥΤΩΝ ΠΑΡΑ ΤΟΙΣ ΑΡΧΑΙΟΙΣ

Ἡ τυπογραφία φαίνεται σήμερον πρᾶγμα τόσον ἀπλοῦν καὶ τόσον φυσικόν, σὺναμα δὲ καὶ τόσον ἀπαραίτητον, ὥστε δυσκόλως δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν πεπολιτισμένην κοινωνίαν στερουμένην τῆς λειτουργίας αὐτῆς. Ἡ ἔρευνα λοιπὸν τί παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλησι καὶ Ῥωμαίοις ἀνεπλήρου τὴν τυπογραφίαν καὶ πῶς παρ' αὐτοῖς ἐξεδίδοντο καὶ ἐδημοσιεύοντο τὰ βιβλία εἶναι ἀξία μελέτης καὶ πολλοῦ διαφέροντος. Περὶ τούτου δὲ ὧδε προτιθέμενοι νὰ πραγματευθῶμεν, θέλομεν ἐξετάσει καὶ πῶς τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων, τὰ ἀποτελοῦντα νῦν τὴν βᾶσιν τῆς ἡμετέρας παιδείσεως, περιεσώθησαν ἄχρις ἡμῶν. Ἴσως δὲ ἐν τοῖς ἀναγνώσταις τῆς Ἑστίας ὑπάρχουσι καὶ τινες νομίζοντες ὅτι οἱ πρῶτοι τυπογράφοι εἶχον ἐνώπιόν των τὰ πρωτότυπα χειρόγραφα τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, καὶ ὅτι ἐκ τῶν πρωτοτύπων τὸ πρῶτον ἐτύπωσαν.

Ἡ ἀρχαιοτάτη ὕλη, ἣς φαίνεται ὅτι ἐγένετο χρῆσις πρὸς γραφὴν, εἶναι ὁ πάπυρος. Οὗτος εἶναι φυτὸν ἐλᾶδες, ἔχον στέλεχος τριγωνικόν, καὶ ὕψος ὑπὲρ τοῦς 20 πήχεις· ἐφέτεσ δὲ κυρίως ἐν Αἰγύπτῳ. Τὸ φυτὸν τοῦτο σήμερον λέγουσιν ὅτι φύεται ἔτι ἐν Σικελίᾳ.

Ἐκ τοῦ παπύρου τούτου κατασκευάζεται ὁ χάρτης ὡς ἔξῃς· Τὸ στέλεχος τοῦ φυτοῦ τούτου ἀπὸ τοῦ φλοιοῦ μέχρι τῆς ἐντεριώνης διαιρεῖται εἰς φύλλα λεπτότατα· ταῦτα ἀφήρουν ἀλληλοδιαδόχως καὶ ἔθετον ἐπὶ τραπέζης τὸ ἐν παρὰ τὸ ἄλλο παραλλήλως. Ἐπὶ τούτων δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἔθετον ἕτερον στρώμα, ἀλλὰ σταυροειδῶς ὡς τὰ νήματα ὑφάσματος. Τὰ δύο ταῦτα στρώματα εἶτα ἔβρεχον δι' ὕδατος τοῦ Νείλου καὶ ἐπίεζον ἰσχυρῶς, οὕτως ὥστε αἱ ταινίαι συνεκολλῶντο καὶ ἀπετέλουν φύλλον χάρτου, ὅπερ ἐξήραινον εἰς τὸν ἥλιον. Τοῦ χάρτου τούτου ὑπῆρχον διάφοροι ποιότητες κατὰ τὸ μέρος τοῦ φλοιοῦ τοῦ στελέχους, ἐξ οὗ κατασκευάζεται. Τὰ φύλλα τὰ ἀμέσως ὑπὲρ τὸν φλοιὸν ὄντα ἐχρησίμευον μόνον πρὸς κατασκευὴν χάρτου διὰ κλύματα καὶ δέματα· ὁ δὲ ἀρίστης ποιότητος, ὁ καὶ πρὸς γραφὴν χρήσιμος, παρήγετο ἐκ τῶν φλοιῶν τῶν κειμένων περὶ τὸ μέσον τοῦ στελέχους. Ὁ ἐκ παπύρου χάρτης ἦτο δύσχρηστος διότι μόνον ἢ μία τῶν ἐπιφανειῶν αὐτοῦ ἐχρησίμευε πρὸς γραφὴν, καὶ διότι κακῶς ἐδιπλοῦτο. Ὡστε ἐξ ἀνάγκης ἔδιδον εἰς τὰ βιβλία τὸ σχῆμα μακρῶν κυλίνδρων, ἐσχηματισμένων ἐκ σειρᾶς φύλλων κεκολλημένων, τὸ ἐν εἰς τὸ ἄκρον τοῦ ἄλλου· τὸ ὅλον δὲ περιείλισσον περὶ μακρὰν ράβδον προσκεκολλημένην εἰς τὸ ἄκρον τοῦ τελευταίου φύλλου. Ὁ κύλινδρος οὗτος τοῦ βιβλίου διηρεῖτο εἰς στήλας ἢ σελίδας κατὰ πλάτος· ἀνέπτυσσον δὲ αὐτὸν μικρὸν κατὰ μικρὸν τῆς ἀναγνώσεως προβαίνουσας, μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν περιείλισσον αὖθις περὶ τὴν ράβδον.

Βραδύτερον ἀνεῦρον ἕτερον εἶδος χάρτου, ὅπερ διηγωνίσθη πρὸς τὸν πάπυρον. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς Γ' ἑκατονταετηρίδος π.Χ. οἱ Πτολεμαῖοι, οἱ βασιλεύοντες τότε ἐν Αἰγύπτῳ, ἱδρυσαν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μεγάλην βιβλιοθήκην. Περὶ τὸ τέλος δὲ τῆς αὐτῆς ἑκατονταετηρίδος ἢ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπομένης, οἱ Ἀττάλοι, οἱ βασιλεύσαντες ἐν Περγᾶμῳ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἱδρυσαν ἐν τῇ πρωτεύουσῃ αὐτῶν ἐνάμιλλον βιβλιοθήκην. Οἱ Πτολεμαῖοι ἐκ ζηλοτυπίας ἀπηγόρευσαν τὴν ἐξαγωγήν τοῦ παπύρου· τούτου δὲ γενομένου οἱ ἐν Περγᾶμῳ ἀπεπειράθησαν νὰ μεταχειρισθῶσιν ἕτερον τρόπον, οὗτινος φαίνεται ὅτι καὶ ἐπὶ ἀρχαιοτέρων χρόνων ἐγένετο χρῆσις· συνίστατο δὲ εἰς τὸ νὰ γράφωσιν ἐπὶ δερμάτων ζώων, κατεργασμένων πρὸς τοῦτο. Τότε δὲ ἡ τέχνη τῆς παρασκευῆς τοιούτου χάρτου ἐβελτιώθη, καὶ οὕτω παρήχθη ὁ λεγόμενος Περγαμνὸς χάρτης, ἢ αἱ Περγαμνικαί. Ἡ περγαμνὴ ὑπερῆχε τοῦ παπύρου, διότι ἀμφότεραι αἱ ἐπιφάνειαι αὐτῆς ἦσαν κατάλληλοι πρὸς γραφὴν, πρὸς δὲ καὶ ἐδιπλοῦτο. Οὕτω δ' ἔκτοτε αἱ βιβλιοθήκαι εἶχον παρὰ τοῖς χειρογράφοις ἐκ παπύρου εἰς κυλίνδρους καὶ χειρογραφα ἐκ περγαμνῆς δεδιπλωμένα, ὡς τὰ σημερινὰ ἡμῶν βιβλία.

Ἡ ἀνακάλυψις τῆς περγαμνῆς δὲν κατέστησεν ἄχρηστον τὸν πάπυρον· ἀναφέρεται μάλιστα ὅτι ἐν τινι τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς ῥωμαϊκῆς αυτοκρατορίας, ἡ συγκομιδὴ τοῦ παπύρου ὑπῆρξε τοσοῦτον μικρὰ, ὥστε μικρὸν ἐδέησε διὰ τὴν ἔλλειψιν νὰ ἐξεγερθῇ στάσις ἐν Ῥώμῃ. Τὸν πάπυρον καὶ τὴν περγαμνὴν μετεχειρίζοντο μέχρι τῆς Γ' ἢ ΙΑ' ἑκατοντ. μ.Χ. Ἐκτοτε ἀντικατεστάθησαν διὰ τοῦ μεταξίνου χάρτου ἢ βαμβακίνου, καὶ ὕστερον διὰ τοῦ ἐξ ὑφασμάτων κατασκευαζομένου, ὃν μεταχειρίζομεθα καὶ σήμερον.

Οἱ ἀρχαῖοι ἔγραφον ἐπὶ τοῦ παπύρου ἢ τῆς περγαμνῆς διὰ τινος καλῆμου, ὃν ἔκοπτον ἐν εἰδῇ πτεροῦ χηνός, ἀντὶ μελάνης δὲ μετεχειρίζοντο μέλαν τι χρῶμα. Ἡ μελάνη αὕτη, ἐνόσω ἦτο νοπῆ, ἐξηλείφετο εὐκόλως διὰ σπόγγου, ὥστε τὸ αὐτὸ φύλλον χάρτου ἐχρησίμευε καὶ δις. Ἄν δὲ ὁ σπόγγος δὲν ἤρκει, ἐξήλειφον τὰ γράμματα ξύοντες τὴν περγαμνὴν. Οὕτω δὲ κατόπιν ἐκ φειδοῦς τῆς δαπάνης τοῦ χάρτου εἰσῆχθη ὁ τρόπος νὰ ξύωσι τὰ χειρόγραφα τοῦ Ὀμήρου, τοῦ Κικέρωνος καὶ ἄλλων συγγραφέων τῆς ἀρχαιότητος, ὅπως ἐπ' αὐτῶν γράφωσι συγγραμματα τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Τοιούτου δὲ εἶδους χειρόγραφα περιεσώθησαν μέχρι ἡμῶν, καλούμενα *παλιμψηστα*, ἅτινα σήμερον βρέχουσι διὰ χημικοῦ ὑγροῦ καὶ ἐπαναφέρουσι τὴν ἀποξεσθεῖσαν πρώτην γραφὴν.

Ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ὁ χάρτης καὶ τὰ βιβλία εἶχον ὑπερόγκους τιμὰς. Ἐπιγραφῆ, εὐρεθεῖσα ἐν Ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν τῷ 1836, διδάσκει ἡμᾶς ὅτι περὶ τὰ τέλη τῆς Ε' ἑκατοντ. π.Χ. ἡ τιμὴ φύλλου χάρτου ἀνήρχετο εἰς 4 φράγκων καὶ 20, ξυλίνη δὲ πινακίς χρησιμεύουσα ὡσαύτως πρὸς γραφὴν ἐτιμᾶτο 90 λεπτά. Ὁ Α. Φ. Διδότος ὑπελόγησεν ἐκ τούτου κατ' ἀναλογίαν ὅτι φύλλον χάρτου εἶχε τότε πεντακοσιοπλασίαν τιμὴν τοῦ σημερινοῦ. Ἀνάλογος δὲ ἦτο καὶ ἡ τιμὴ τῶν βιβλίων. Ὁ Πλάτων ἠγόρασεν ἀντὶ 9,000 φράγκων τρεῖς πραγματείας τοῦ φιλοσόφου Φιλολάου, καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἔδωκεν ὑπὲρ τὰς 16,000 φράγκων διὰ τὰ συγγράμματα τοῦ Σπενσίππου, μαθητοῦ τοῦ Πλάτωνος.

Αἱ ὑπέρογκοι τιμαὶ ἠλαττώθησαν τοῦ χρόνου προϊόντος· διὸ καὶ περὶ τὰ τέλη τῆς πρώτης μ.Χ. ἑκατοντ. ὁ λατίνος ποιητὴς Μαρτιάλιος διδάσκει ὅτι πολυτελὲς ἀντίτυπον τοῦ πρώτου βιβλίου τῶν ἐπιγραμμάτων αὐτοῦ (830 στίχων) ἐτιμᾶτο περίπου 5 φράγκα· τὸ ἰγ' βιβλίον (274 στίχων) ἐπωλεῖτο ἀντὶ φράγκου· προσθέτει δὲ ὁ Μαρτιάλιος ὅτι ὁ βιβλιοπώλης καὶ ἐὰν ἤθελεν ἐλαττώσει τὴν τιμὴν εἰς τὸ ἡμισυ, τὸ κέρδος αὐτοῦ θὰ ἦτο ἀρκετόν.

Ἡ δημοσίευσις καὶ ἡ διάδοσις τῶν βιβλίων ἐγένετο δι' ἀντιγραφῆς, γενομένης ὑπ' ἀνθρώπων

τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἀντιγραφέως μετερχομένων, ὅπως τὰ νῦν εἰσὶν οἱ τυπογράφοι. Ὁ Μαρτιάλιος ἀναφέρει ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ οἱ ἀντιγραφεῖς ἔγραφον τόσον ταχέως, ὥστε ἐντὸς ὥρας ἀντέγραφον τὸ β' βιβλίον αὐτοῦ (540 στίχων). Ἐὰν δὲ τὸ τοιοῦτον δὲν εἶναι ὑπερβολή, τότε ἀντιγραφεῖς, ἐργαζόμενοι 8 ὥρας καθ' ἡμέραν, ἠδύνατο αὐτὸς μόνος ἐντὸς μηνὸς νὰ παραγάγῃ 200 ἀντίτυπα. Ὅπως πολλαπλασιαζῶσι δὲ τὰ ἀντίτυπα, ὑπηγόρευον τὸ αὐτὸ σύγγραμμα εἰς πολλοὺς ἀντιγραφεῖς, οὕτως ὥστε ἐνίοτε τοῦ αὐτοῦ βιβλίου ἐξέδιδον 4000 ἀντίτυπα.

Τὰ συγγράμματα τοῦ Πλάτωνος ἐξεδόθησαν καὶ ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ Ἑρμοδώρου, ἐνὸς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. Ὁ Κικέρων ἐξέδιδε τὰ ἑαυτοῦ διὰ τοῦ φίλου του Ἀττικοῦ, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐργαστήριον ἀντιγραφέων, καὶ ἐξέδιδε, φαίνεται, ἐνίοτε ἔργα τοῦ φίλου του ἄνευ ἀδείας, διότι ἡ φιλολογικὴ ἰδιοκτησία ἦτο ἄγνωστος εἰς τὴν ἀρχαιότητα. Ἐνωρὶς διοργανώθη καὶ ἐμπόριον ἐξαγωγῆς βιβλίων διὸ ἐν ἔτει 400 π.Χ. ὁ Ξενοφῶν, ἐπανακάμπτων ἐξ Ἀσίας μετὰ τὴν κάθοδον τῶν Μυρῶν διέβη ἐκ τῆς Σαλμυδησοῦ, παραλλῆλα πόλεως τῆς Θράκης, ὅπου συνήθως ἐξώκελλον καὶ ἐξέπιπτον τὰ εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον πλέοντα πλοῖα, ἅτινα καὶ ἐλαφυραγώγουν οἱ ἐγγώριοι. Αὐτόθι δὲ μετὰ τῶν διαφόρων ἐμπορευμάτων, ἅτινα ὁ Ξενοφῶν εἶδεν, ἦσαν καὶ *πολλὰ βιβλία* γεγραμμένα. Ἐπὶ Ῥωμαίων ὑπῆρχον ἐν Ῥώμῃ μεγάλα βιβλιοπωλεῖα τοιοῦτον ἦτο ἐπὶ παραδείγματος τὸ τῶν Σοσίων, τῶν ἐκδοτῶν τοῦ ποιητοῦ Ὀρατίου, οἵτινες μετῆρχοντο τὸ ἐμπόριον τῶν βιβλίων, καὶ ἔπεμπον εἰς τὰς ἐπαρχίας τὰ βιβλία τὰ μὴ πωλούμενα ἐν Ῥώμῃ.

Ἐνωρὶς ὡσαύτως συνεστήθησαν καὶ σπουδαῖαι βιβλιοθήκαι. Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς μνημονεύουσι τῆς τοῦ Πεισιστράτου, τυράννου τῶν Ἀθηναίων, τῆς τοῦ Πολυκράτους, τυράννου τῆς Σάμου, τῆς τοῦ Εὐριπίδου τοῦ τραγικοῦ, τῆς τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρω τῶν μεγάλων βιβλιοθηκῶν τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς Περγᾶμου. Ἡ πρώτη κατεστράφη ὑπὸ πυρκαϊᾶς κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἀλεξανδρείας ὑπὸ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος. Ὁ δὲ Ῥωμαῖος φιλόσοφος Σενέκας λέγει ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν τόμων, τῶν γενομένων βραχέως τοῦ πυρὸς, ἀνέβαινεν εἰς 400,000. Ἡ βιβλιοθήκη τῆς Περγᾶμου περιεῖχε περίπου 200,000 τόμων. Ἐν Ῥώμῃ ἰδιώτης τις Ἀσίνιος Πολύλιον ἐν ἀρχῇ τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ὑπῆρξεν ὁ θεμελιωτὴς τῆς πρώτης δημοσίας βιβλιοθήκης, τὸ δὲ παράδειγμα τούτου ἐμιμήθησαν ὁ Αὐγουστος καὶ ἄλλοι τῶν αὐτοκρατόρων καὶ δὴ ὁ Τραϊανός.

Πάντες ἐκ πείρας γινώσκουμεν ὅτι κατὰ τὴν ἀντιγραφὴν χειρογράφου, γενομένην εἴτε ἰδίᾳ εἴτε καθ' ὑπαγόρευσιν, ἀπαιτεῖται σύντονος προσο-

χὴ πρὸς ἀποφυγὴν σφαλμάτων· οἱ ἀντιγραφεῖς λοιπὸν οὗτοι, οἱ ταχέως γράφοντες καὶ ἐξ ἐπαγγέλματος ἀσκούντες τὸ ἐπίπνον τοῦτο ἔργον ἐπὶ πολλὰς συνεχεῖς ὥρας, βεβαίως ὑπέπιπτον ἐκ παραδρομῆς εἰς λάθη· οἱ δὲ ἐκδοταὶ δὲν ἐφρόντιζον πάντοτε εἰς ἀντιβολὴν τοῦ πρωτοτύπου πρὸς τὰ ἀντίγραφα· οὕτω δὲ παρατηροῦμεν ὅτι ἐπ' αὐτῆς τῆς ἀρχαιότητος ἠγέρθη τὸ παράπνον διὰ τὸ ἐσφαλμένον τινῶν ἀντιτύπων, καὶ ἐγένετο διάκρισις μεταξὺ καλῶν καὶ κακῶν ἀντιγραφῶν ἦσαν δὲ τούτου ἕνεκα τὰ παλαιὰ χειρογράφα μᾶλλον περιζήτητα τῶν νεωτέρων· καὶ πολλοὶ, ὅπως δώσωσιν εἰς χειρογράφα νέα τὴν χροιάν τῆς παλαιότητος, ἔτριβον αὐτὰ δι' ἐλαίου τοῦ κέδρου ἢ ἐνέβαλλον ἐν νωπῷ σίτῳ. Ἡ κατὰστασις αὕτη παρήγαγεν ἐνωρὶς δοκίμους γραμματικούς, οἵτινες ἠσχολοῦντο εἰς ἀναθεώρησιν καὶ ἐπιδιόρθωσιν τῶν συγγραφέων καὶ εἰς νέας αὐτῶν ἐκδόσεις· αἱ διορθώσεις δ' ἐγένοντο εἴτε ἐκ παραβολῆς τῶν νέων ἀντιτύπων πρὸς ἀρχαῖα γεγραμμένα μετὰ ἰδιαζούσης προσοχῆς, εἴτε ἦσαν ἴδια αὐτῶν, στηριζόμεναι εἰς τὰς γραμματικὰς αὐτῶν γνώσεις, ἐπὶ τῶν χωρίων ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἐθεώρουν ὡς ἐσφαλμένα.

Μετὰ τὴν πτώσιν τῆς εἰδωλολατρείας ἐξήκολούθησεν ἡ ἀντιγραφὴ τῶν χειρογράφων τῶν ἀρχαίων συγγραφέων κυρίως ἐν ταῖς μοναῖς· οἱ ἀντιγραφεῖς ὅμως τῶν μονῶν ἦσαν συνήθως ἀμαθεῖς, καὶ ἠσχολοῦντο περὶ τὸ ἔργον τοῦτο ἀκουσίως ὑπεύκοντες εἰς κανόνα τοῦ μοναχικοῦ τάγματος, ὑποχρεοῦντος αὐτοὺς εἰς τοῦτο. Ἀλλὰ πλὴν τούτου περὶ τὴν Θ' ἑκατοντ. μ.Χ. ἡ ἀρχαία γραφὴ μετεβλήθη, καὶ ἀντὶ τῶν κεφαλαίων γραμμάτων, δι' ὧν ἔγραφον κατὰ συνέχειαν, μὴ διαχωρίζοντες τὰς λέξεις, ὡς εἶναι ἡ γραφὴ τῶν ἀρχαίων ἐπιγραφῶν, ἐγένετο χρῆσις τῶν μικρῶν γραμμάτων τῆς ταχυγραφικῆς γραφῆς.

Οὕτω δὲ οἱ μεταγενέστεροι ἀντιγραφεῖς χειρογράφων γεγραμμένων κατὰ τὴν ἀρχαίαν γραφὴν, πολλὰκις ἐξελάμβανον ἐν γράμμα ἀντ' ἄλλου καὶ διαστρέφοντες πολλὰς λέξεις μετέβαλλον καὶ τὴν ἔννοιαν αὐτῶν. Ὅ,τι δὲ κυρίως ἐβλάψε τὰ κείμενα τῶν ἀρχαίων συγγραφέων εἶναι ἡ ἡμιμάθεια τῶν ἀντιγραφέων ἐκείνων, οἵτινες ἀπεπειρωτὸντο συνήθως ἐνιαχοῦ νὰ διορθώσιν ὅ,τι δὲν κατενόουν, ἢ ἔγραφον μετὰ τῶν στίχων τοῦ κειμένου ἢ ἐν τῷ περιθωρίῳ τὰς ἰδίας αὐτῶν παρατηρήσεις καὶ κρίσεις, ἃς πάλιν ἄλλοι ἀντιγραφεῖς τοιοῦτων χειρογράφων παρενέθετον ἐν τῷ κειμένῳ, ὡς ἐὰν ἦσαν τοῦ συγγραφέως αὐτοῦ.

Ἄν ἀναλογισθῶμεν ὅτι ὁ Αἰσχύλος ἐπὶ παραδείγματος ἕξῃ κατὰ τὴν Ε' π.Χ. ἑκατονταετηρίδα, καὶ ὅτι τὸ ἀρχαιότατον χειρόγραφον τῶν τραγωδιῶν αὐτοῦ χρονολογεῖται ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν Ι' ἑκατονταετ. μ.Χ., δηλ. ὅτι ἐπὶ 14 ἄλλας ἑκατονταετηρίδας διεδίδετο δι' ἀντιγραφῶν, οἵτινες ὁσμήραι μετέβαλλον τὸ κείμενον, θά κα-

τανοήσωμεν ὅποιαν δύσκολον ἐργασίαν καὶ λεπτήν ἀναλαμβάνουσιν οἱ ἀσχολούμενοι περὶ τὴν ἔκδοσιν ἀρχαίου συγγραφῆος· διότι πρέπει πρὸς τοῦτο ν' ἀνατρέξωσιν εἰς ὅλας τὰς βιβλιοθηκὰς ὅπου ὑπάρχουσι χειρόγραφα τοῦ συγγραφῆος τούτου, ν' ἀναγνώσωσι ταῦτα, νὰ διακρίνωσι τὸν χρόνον τῆς γραφῆς, νὰ καταγράψωσιν ὅλα τὰ χωρία ἐφ' ὧν τὰ χειρόγραφα διαφέρουσιν, εἶτα δὲ ν' ἀναζητήσωσι ποῖον τούτων περιέχει κάλλιον τὴν ἔννοιαν τοῦ πρωτοτύπου. Καὶ τούτου δὲ πολλάκις γενομένου ὑπολείπονται πολλὰ χωρία, ἅτινα ἐν ὅλοις τοῖς χειρογράφοις φέρονται ἔσφαλμένα, καὶ ὅπου ἀνάγκη νὰ μαντεύσωσι καὶ ν' ἀνεύρωσι τί ὁ συγγραφεὺς εἶχε γράψει. Πολλαχοῦ ὄντως κατορθοῦσι διὰ συλλογισμῶν ἐπιτυχῶν ν' ἀνεύρωσιν ἀσφαλῶς τὸ ἀρχαῖον κείμενον, ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ χωρία ἠλλοιωμένα τοσοῦτον, ὥστε οἱ ἐκδόται καὶ σχολιασταὶ μόνον εἰκοτολογίας ἐπιφέρουσιν, οὐδέποτε ὅμως δύνανται ἀσφαλῶς νὰ εἰπῶσιν ὅτι ἡ γενομένη διόρθωσις ἐπανήγαγεν εἰς φῶς τὸ ἀρχαῖον κείμενον.

ΘΩΑΝ ΡΗΜΑΝ

Μέλος τῆς ἐν Ἀθήναις γαλλικῆς Σχολῆς.

Τὴν ἐπομένην φαιδρὰν περιγραφὴν τῆς ἐν Προνοίᾳ Συνελεύσεως ἀποσπῶμεν ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ κ. Α. Βλάχου μεταφρασθείσης ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος τοῦ κ. Κ. Μ. Βαρλόβη. Τὴν Συνέλευσιν ταύτην συνεκρότησαν, κατὰ ἰούλιον τοῦ 1832, οἱ πληρεξούσιοι τῆς ἐν Ἀργεῖ Συνελεύσεως, οἵτινες δι' ἑλλησπιν ἀσφαλείας μετέβησαν εἰς Ναύπλιον τὸ πρῶτον, ἐκεῖθεν δὲ ἠναγκάστησαν ν' ἀποχωρήσωσιν εἰς Πρόνοιαν, λεπτὰ τινα ἀπέχουσαν τοῦ Ναυπλίου, ἕνεκα τῶν παραστάσεων τῶν ξένων πρέσβειων, ἀπαιτησάντων νὰ μὴ συγκροτηθῇ Συνέλευσις πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ ἡγεμόνος.

Σ. τ. Δ.

Ἡ ΕΝ ΠΡΟΝΟΙΑ, ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

Ἐνώπιον τῆς κυρίας πύλης τοῦ Ναυπλίου, διηγείται ὁ ῥὸς ἐν ταῖς Ἀναμνήσεσιν αὐτοῦ, μεταξὺ τῶν βάσεων τοῦ ἀποτόμου Παλαμηδίου, ἐπιστεφομένου ὑπὸ τοῦ ἐνετικῆς φρουρίου, καὶ τοῦ ἐνδοτέρου κόλπου, ἐκτείνεται μικρὸς τις ὀμαλὸς αἰγιαλὸς, ἑκατὸν περίπου βημάτων ἔχων πλάτος καὶ διπλάσιον μῆκος· ἐκεῖθεν αὐτοῦ ὑψοῦται τὸ μικρὸν τῆς Προνοίας προάστειον, κατοικηθὲν ἐπὶ Καποδιστρίου. Αὐτόθι συνεδρίαζεν ἡ συνέλευσις· ὁμᾶς δὲ τις ῥυπαρῶν ῥουμελιωτικῶν παλληκαρίων ἀπετέλει τὴν τιμητικὴν αὐτῆς φρουράν. Ἐπί τινος πλατείας εἶχε στηθῆ ἐξ ἀρβυκανήτων πευκίνων σανίδων παράπηγμα ὀξεῖαν ἔχον τὴν στέγην, ὅμοιον ἐντελῶς πρὸς τὰ κατὰ τὰς ἡμετέρας δημοτικὰς πανηγύρεις πηγνόμενα, ἐν οἷς ἐπιδείκνυνται ἀντὶ χρημάτων εἰς τὸ πλῆθος σχινοβάται, ἵπποδαμασταὶ, γίγαντες ἢ καὶ ἄγρια θηρία. Τὸ παράπηγμα ἐκεῖνο ἦν τὸ βουλευτήριον τῆς Ἑλλάδος. Τὸ ἔδαφος αὐτοῦ ἦν ἐκ χώματος, κύκλῳ δὲ ἦσαν τεταγμέναι τρεῖς ἐπάλληλοι σειραὶ σκαμνίων· ἀπέναντι τῆς εἰσόδου ἦν ἡ ἔδρα τοῦ προέδρου καὶ τῶν γραμματέων· ἐκατέρωθεν δὲ ἐξ ἔδραι διὰ τὸ διπλο-

ματικὸν σῶμα καὶ τοὺς διακεκριμένους ξένους. Ἐν μέσῳ τοῦ ἀσυμμέτρου ἐκείνου κύκλου ὑπῆρχε τράπεζα, παρ' ἧ ἐκάθητο εἰς τῶν ὑπουργῶν ὁσάκις ἤθελε ν' ἀναγγεῖλη τι ἢ νὰ ὑποβάλῃ ἔγγραφα. Ὁ ἀριθμὸς τῶν πληρεξουσίων ἀνήρχετο εἰς 224, περιελάμβανε δὲ καὶ τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν ἐκ Ψαρῶν, Χίου, Μακεδονίας καὶ ἐκ Κρήτης, ὧν αἱ πατρίδες διετέλουν ἔτι ὑπὸ τῆς τουρκικῆς δεσποτείας. Οἱ πληρεξούσιοι ἦσαν, ὡς πάντες οἱ ἀνατολίται, ἐμπαθεῖς καπνισταὶ, καὶ εἰς μεγίστην ἐπομένως ὑπεβάλλοντο στέρησιν, ἀναγκαζόμενοι νὰ ἀπέχουσιν ἐπὶ πολλὰς κατὰ συνέχειαν ὥρας τῆς καπνοσύριγγος, καθότι δὲν ἐπετρέπετο ἐν τῇ συνεδριάσει τὸ κάπνισμα. Οἱ τοιμπουξήηδες ὅμως τῶν πατέρων τοῦ λαοῦ, παραμένοντες ἔξω κύκλῳ τοῦ παραπήγματος, εἰσῆγον διὰ τῶν χασμάτων τῶν κακῶς προσηρμοσμένων σανίδων τὰ στόμια τῶν ἀνημμένων μακρῶν καπνοσύριγγων, οἱ δὲ τοὺς ἀνωτέρους σκάμους κατέχοντες πληρεξούσιοι ἐρρόφων οὕτως ἐξ αὐτῶν, στρεφόμενοι μόνον δεξιᾷ ἢ ἀριστερᾷ, καὶ πολλάκις οὕτω κυανὰ καπνοῦ ἔλικες ἀνέθρωςκον πῦθ' ἀπὸ τοῦ ἐκ μέσου τοῦ συνεδρίου. — Ἐκεῖ εἶδον τότε συνηγμένους πολλοὺς ὀνομαστοὺς ἐκ τῶν τότε δημοσίων ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος· τὸν Μαυροκορδάτον ὡς ἀντιπρόεδρον, τὸν Τρικουπὴν, τὸν Ζωγράφον, τὸν Ῥίζον ὡς ὑπουργόν, τὸν Ζαΐμην, τὸν Πολυζωίδην, τὸν Δεληγιάννην. Ὁ ὠραῖος γέρον Πητρόμπεης ἐκάθητο ἐπὶ τινος ἐξεχούσης θέσεως, λευκοτάτην φορῶν ἐνδυμασίαν καὶ χρυσοκέντητον χωρὶς χειρῶν ἐπιστρίδα ἐκ πρασίνου ἐπικρόκου ἐπὶ τοῦ λευκοῦ τοῦ ἐπενδύτου, θωπεύων δὲ τὸν φοβερὸν τοῦ πολὺν μύστακα. Τὰ ὄπλα αὐτοῦ εἶχεν ἀποθέσει, ὡς καὶ πάντες οἱ ὄπλαρχηγοί, κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ παραπήγματος. Ἐν συνόλῳ ἐπεκράτει ἔτι τότε κατὰ τὰ ἐννέα δέκατα τοῦλάχιστον τὸ ἐθνικὸν ἔνδυμα, τουτέστιν ἡ ῥουμελιωτικὴ ἐνδυμασία, τὰ νησιωτικὴν, ἢ τὸ μακρὸν τουρκικὸν καφτάνι τῶν προκρίτων, ὁ φραγκικὸς δ' ἐπενδύτης μεμονωμένους ποὺ καὶ οἰνοὶ ἐξ ἀνοχῆς ἐφαίνετο ἐν τῇ συνελεύσει. Οἱ ἀντιπρόσωποι ὠμίλουν ἰστάμενοι ἀπὸ τῶν θέσεων των, μετὰ μεγάλης ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον φυσικῆς εὐγλωττίας, καὶ κρατοῦντες τὸ κομβολόγιον, ὅπερ παρὰ τοῖς Ἑλλησι καὶ Τούρκοις δὲν χρησιμεύει εἰς προσευχὴν, ἀλλ' εἰς παιδιὰν μᾶλλον καὶ ἀπασχόλησιν τῶν χειρῶν, ὁσάκις αὐταὶ δὲν ἔχωσι τι ἄλλο νὰ κρατήσωσι.

Τὸ ἑσπέρας τῆς 29 Ἰουλίου (ε. ν.) ἑορτάζοντες οἱ Γάλλοι τὴν ἐπέτειον τῆς Ἰουλιανῆς ἐπαναστάσεως, ἔκυσαν πυροτεχνήματα ἐπὶ τινος ἐν Προνοίᾳ πλατείας. Ἦν δὲ τὸ θέαμα ἐκεῖνο τὸ πρῶτον βεβαίως τοιοῦτον ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ Ἀγαμέμνονος, καὶ τὸ Ναύπλιον ὅλον ἦτο ἀνάστατον ὅπως τὸ ἴδῃ. Ὅτε οἱ πύραυλοι ἀθροοὶ ἀνετινάχθησαν εἰς τὰ ὕψη, χαρμόσυνος βόμβος διέδραμε τὰ πλῆθη, αἱ γυναῖκες δὲ ἰδίως καὶ